

Een onbekend ontwerp van Abraham van der Hart: het gouvernementsgebouw in Demerary

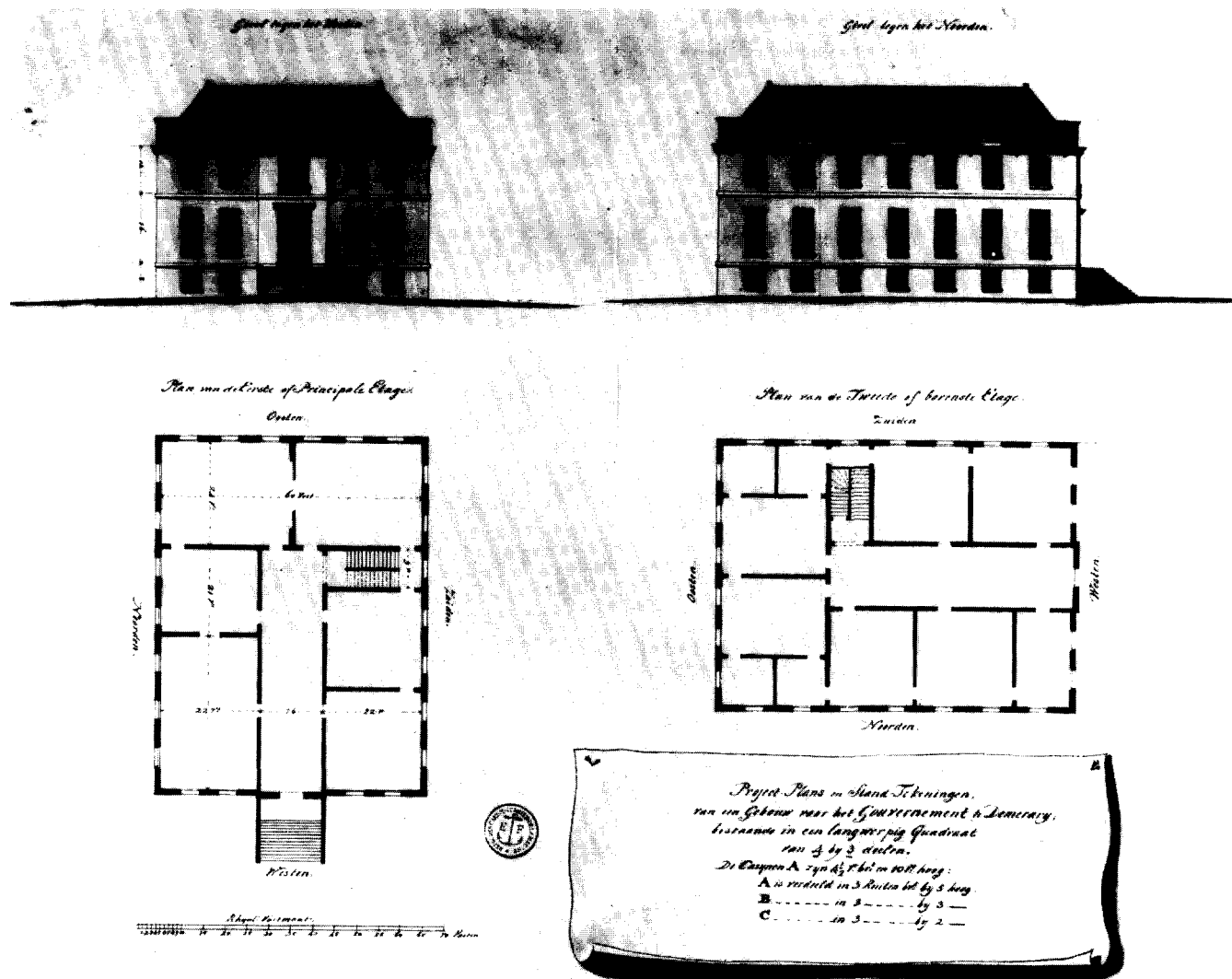
Lex Bosman

Bij toeval of als resultaat van langdurige naspeuringen worden soms onbekende bladen met ontwerpen van gebouwen gevonden in archieven of andere verzamelingen. Tekeningen van nog bestaande gebouwen kunnen er toe bijdragen dat een beter inzicht ontstaat in de wordingsgeschiedenis van een bouwwerk, terwijl tekeningen van niet meer bestaande gebouwen of van niet

uitgevoerde ontwerpen een onbekende kant van een bouwmeester kunnen tonen. Het belang van het ontwerp van de Amsterdamse stadsarchitect Abraham van der Hart (1747-1820) dat ik hier bespreek schuilt voornamelijk in het feit, dat hiermee een tot nog toe onbekende categorie van opdrachten kan worden geïntroduceerd. Ontwerpen voor gebouwen in West-Indische kolonies

waren in het oeuvre van Van der Hart nog niet bekend. Het betreft een blad met een ontwerp voor een gouvernementsgebouw voor de voormalige Nederlandse kolonie Demerary.¹

Aan weinigen is het bekend, maar behalve in Suriname, op enkele Caraïbische eilanden en korte tijd in Brazilië, hebben Nederlanders nog enkele andere kolonies ontgon-

Afb. 1. Abraham van der Hart, ontwerp voor een gouvernementsgebouw in Demerary, 1802 (foto: Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage).

nen en bestuurd in Zuid-Amerika. Het is een enigszins in vergetelheid geraakte episode uit de Nederlandse koloniale geschiedenis, hoewel het toch gaat om een periode van ruim anderhalve eeuw. Het gaat om de kolonies Essequibo, Demerary en Berbice, genoemd naar de gelijknamige rivieren, in het tegenwoordige Guyana (voormalig Brits-Guyana). Sinds de eerste helft van de zeventiende eeuw werden daar met wisselend succes pogingen ondernomen plantages tot bloei te brengen; het westelijk gelegen Essequibo was de eerste vestigingsplaats, korte tijd later gevolgd door Berbice. In de tweede helft van de achttiende eeuw werden deze kolonies langzaam maar zeker in belang voorbijgestreefd door het centraler gelegen Demerary.²

Zoals met zoveel kolonies het geval was, werden ook deze gebieden meer dan eens tot speelbal in de internationale politiek, met name aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw. Uiteraard werden de veranderingen in de soevereiniteit over de gebieden in belangrijke mate bepaald door de onderlinge verhoudingen van de grote en kleinere mogendheden in Europa. Het is niet nodig daarover hier verder uit te weiden, wel zijn enkele jaartallen van belang. In 1781-1782, en van 1796 tot 1802 verloren de Nederlanders de soevereiniteit over de gebieden in Guyana aan Engeland; een korte periode, in 1802-1803 werd de Hollandse heerschappij opnieuw gevestigd, maar vanaf 1803 waren de kolonies definitief in Britse handen, waarna Nederland in 1814 ook de aanspraken op de gebieden liet varen.

Bij de Vrede van Amiens werden op 27 maart 1802 alle kolonies met uitzondering van Ceylon aan de Bataafse Republiek teruggegeven door de Britten. Van de gebieden in Guyana waren Essequibo en Deme-

rary inmiddels als bestuurlijke eenheid samengevoegd.³ In juli van hetzelfde jaar werd een eskader oorlogsschepen onder bevel van Willem Otto Bloijs van Treslong naar West-Indië gestuurd, om de gebieden weer feitelijk onder Nederlands gezag te plaatsen.⁴ Enige maanden later was het zo ver: op 23 november 1802 kwam Suriname weer in Nederlandse handen, en op 3 december werd in Berbice, en ook in Demerary & Essequibo de Britse vlag verwisseld voor die van de Bataafse Republiek.⁵ De Europese bewoners van de kolonies waren over deze wisseling van de wacht niet alle even enthousiast, het Britse bewind beviel velen aanmerkelijk beter. De tweestrijd tussen Oranje-gezinden en aanhangers van de Bataafse Republiek was bovendien ook in Guyana merkbaar onder de Nederlanders. Al in mei van het volgende jaar, 1803, brak een nieuwe oorlog uit tussen Frankrijk en Engeland, die ook voor de overzeese gebieden van de Republiek prompt gevolgen had. Een vloot van Britse oorlogsschepen voer nu naar de West, en op 18 september van dat jaar werd in het gouvernementshuis in Stabroek (het latere Georgetown), de hoofdplaats van Demerary, de capitulatie getekend; op 24 september namen de Britten opnieuw bezit van Berbice. Ruim tien maanden hadden de Nederlanders zich dus nog heer en meester mogen voelen in deze West-Indische kolonies, daarna was het definitief afgelopen.

Demerary opnieuw Nederlands bezit

In die laatste, korte periode in 1802-1803 van Nederlandse heerschappij in Demerary is er een plan gemaakt om een nieuw gouvernementshuis te bouwen. Blijkbaar werd

Abraham van der Hart gevraagd daarvoor een ontwerp te leveren. Over die opdracht is opmerkelijk weinig schriftelijk materiaal voorhanden. De reden daarvoor is niet, dat het archiefmateriaal verloren is gegaan, want van de 'Raad der Amerikaansche Coloniën en bezittingen', belast met het beheer van de West-Indische kolonies, zijn de notulen en de indices daarop bewaard gebleven. Over het ontwerp zijn slechts enkele summieri opmerkingen in dit archief te vinden. In de vergadering van 27 september 1802 kwam het ontwerp ter sprake, dat Van der Hart twee dagen eerder verstuurd had. In een toelichting deelde de architect mee, dat hij het ontwerp wegens ziekte niet eerder had kunnen voltooien. De tekening werd door de Raad ter beoordeling doorgestuurd naar de Commissie 'tot de zaaken van politie'.⁶ Deze commissie heeft wel zeer ruim de tijd genomen om het ontwerp te 'examineeren', want pas op 12 juli 1803 werd verslag uitgebracht in de vergadering van de Raad. De notulen vermelden wel dat er 'gedelibereerd' werd, maar dat was een vrij gebruikelijke formulering. Men besloot de tekeningen samen met andere stukken waarover de commissie rapport had uitgebracht 'ter Secretary van dezen Raad te seponereen en daarop in tijd en wijle het nodig reguard te slaan'.⁷ Deze formulering geeft al aan dat men de kwestie van het nieuwe gouvernementgebouw geen hoge prioriteit gaf.

Van de ontvangst in de Raad en het advies van de commissie meer dan negen maanden daarna bleef Abraham van der Hart onwetend. Hij bleef zelfs nog enige jaren verstoken van enig bericht. Op 15 januari 1806 tenslotte schreef hij de Raad een brief, waarin hij meedeelt nooit iets over zijn ontwerp vernomen te hebben. Ook vraagt hij de Raad 'te mogen verneemen hoedanig en waar ter plaatse dezelve, ter billijke voldoening voor zijne gedaane moeite, zich zal hebben te adviesseeren'.⁸ Het is niet duidelijk of Van der Hart hierop een reactie heeft gehad, daarvan is althans niets te vinden. Het briefje van Van der Hart uit 1806 is iets uitvoeriger over het ontwerp dan de notulen van de Raad. De Amsterdamse stadsarchitect beschreef hetgeen hij ingeleverd had als 'Twee Platte grond Tekeningen; een Tekening van de Voorgevel en een dito van het gebouw op de zijde vertoonend, mitsgaders allen de Profilen voor de Houtmaten en manier van bewerking'. In de notulen van de Raad worden 'bijlaagen' vermeld. De omschreven standtekeningen en de plattegronden zijn uitgevoerd op één blad, de bijlagen heb ik niet terug kunnen vinden. Volgens de brief van Van der Hart bevatten die bijlagen onder meer een globale begroting van het uit te voeren werk, voor een totaalbedrag van circa f 48.000,— tot f 50.000,—. In de zomer van 1802 had Van der Hart, zo blijkt verder uit zijn 'missive', enige 'conferentien' over het plan met Anthony Meertens gehad, nog voor die als gouverneur-generaal van Demerary en Essequibo naar de West was vertrokken.

Meertens, die al eerder in de kolonie Deme-

Afb. 2. Abraham van der Hart (toegeschreven), De Bilt, huis Houdringe, voorzijde, 1799 (foto: L. Bosman).

rary had gewoond, werd op 9 mei 1802 als gouverneur voorgedragen.⁹ Op 12 juli werd besloten een eskader oorlogsschepen naar West-Indië te sturen, om de kolonies weer in bezit te nemen en onder meer Meertens naar Demerary te brengen.

Het eskader zou eerst op 24 juli uitzeylen, maar uiteindelijk werd op 5 augustus 1802 koers gezet naar de West.¹⁰ Het overleg van Van der Hart met Meertens moet dan hebben plaatsgehad in de maanden mei en juni en mogelijk nog in juli. Ofschoon Van der Hart in zijn brief uit 1806 schreef dat Anthony Meertens tot dat overleg 'van wegen uw Raad geauthoriseert' was, is niets terug te vinden over een voorafgaand besluit om een nieuw gouvernementsgebouw te laten ontwerpen, noch over een opdracht aan Meertens om daarover met Van der Hart overleg te voeren. Misschien heeft Van der Hart de kwestie serieuzer genomen dan de Raad bedoelde. Het is denkbaar dat over een nieuw gouvernementsgebouw in de marge van een vergadering wel gesproken is met Meertens. Die ging er althans zelf vanuit dat zo'n nieuw gebouw er zou komen. In december 1802 beschreef hij in Demerary in zijn journaal de onderhandelingen met de heren Bothamley en Jackson om een pand van hen te huren, staande bij plantage La Bourgade, Cumming's Burg genaamd, dat hij voor f 9000,— per jaar kon huren 'tot dat het nieuwe op te regte Gouvernements Huijs zal zijn voltooid'. Gouverneur Meertens vond het een klein huis, bestaande uit een zaal van 26 x 22 voet, en een kamer half zo groot op de begane grond, een grote en twee kleine slaapkamers op de eerste verdieping en nog twee kleine kamertjes onder het dak. De verhuurders moesten hem wel bekennen 'dat het geen locaal was om een schaduw van Gouvernement te vertonen, ofschoon het 't grootste huys dat in Stabroek of in zijn omtrek te vinden is' heette te zijn.¹¹ Een ouder gouvernementsgebouw, door de Britten gebruikt, werd door Meertens niet genoemd. Tijdens een eerder verblijf in Demerary had Anthony Meertens voor zichzelf voor f 30.000 de plantage Rome gekocht, waar hij een 'fine mansion' bouwde, dat later als gouvernementsgebouw heeft gefungeerd. Hij zou het skelet van dit huis uit Nederland hebben laten komen.¹² In een reisverslag uit 1793 werd het toenmalige Nederlandse gouvernementsgebouw beschreven als weinig passend: 't Gouvernement gelykt meer na een coffeelooge dan na een huis dat 't pragtigste moest weesen in de Colonie'.¹³ De gedachte dat het gebouw waarin het hoogste gezag van de kolonie zetelde ook uiterlijk dat gezag op fraaie en passende wijze moest uitstralen zal wel niet beperkt gebleven zijn tot deze reiziger, maar heeft toch lange tijd geen praktische uitwerking gekregen. Al in 1781 waren er door de Britten plannen gemaakt voor een complex van gouvernementsgebouwen, die echter niet zijn uitgevoerd.¹⁴ Ook tussen 1796 en 1802 had het Britse gezag ter plaatse dus geen kans gezien een waardig gouvernementsgebouw neer te zetten.

Afb. 3. Abraham van der Hart (toegeschreven), *De Bilt, huis Houdringe, achterzijde, 1799* (foto: L. Bosman).

Het ontwerp

Het blad met gekleurde tekeningen dat Van der Hart inleverde is gesigineerd en gedateerd 'A. van der Hart 1802'.¹⁵ De tekening toont een statige maar eenvoudige voorgevel in vijf traveeën (afb. 1). De toegang, en de middelste travee als geheel, heeft een duidelijke nadruk door de naar voren springende middenrisaliet, de trap die even breed is als de risaliet, de omlijstingen van de deur en het venster op de tweede étage en tenslotte door de dakkapel. De gevel is verdeeld in drie horizontale zônes, van elkaar gescheiden door twee eenvoudige cordonlijsten. De vensters zijn voorzien van vensterbanken. Boven de deur was een decoratie voorzien, waarschijnlijk in steen. Het middelste venster op de tweede étage is hoger dan de flankerende vensters en voorzien van een ijzeren balkonhekje. Van onder naar boven verdeelde Van der Hart de vensters in 3 x 2, 3 x 5 en 3 x 3 ruiten. Voor het venster boven de toegangsdeur zal wel een tweedelig, naar binnen toe draaiend 'fenêtre à terre' voorzien zijn geweest, met een 'frans balkon' ervoor. In de achtergevel van het Haarlemse Huis Barnaart paste Van der Hart ook vensters toe met drie ruiten in de breedte; de vensters van de kelderverdieping zijn daar twee ruiten hoog, zoals ook op het hier besproken ontwerp aangegeven werd. De zijgevels van het gouvernementsgebouw hebben dezelfde horizontale verdeling als de voorgevel en dezelfde eenvoudige vensters. In elke zône zijn hier zeven vensters getekend, met drie dakkapellen. De oostelijke gevel aan de achterzijde zou zes vensters krijgen.

Van der Hart kon bij het ontwerp werken met eenvoudige maten, omdat beperkende factoren als perceelbreedte of -diepte geen rol

speelden. Het ontwerp is getekend in Rijlandse voetmaten (1 voet = 31,39 cm). Zoals op het blad ook vermeld staat, is Van der Hart bij de plattegrond uitgegaan van een verhouding van 4 : 3, 'een langwerpig Quadrant van 4 by 3 deelen', waarbij de zijgevels een lengte kregen van 80 voet, de vooren achtergevels van 60 voet. Op de plattegrond van de 'Eerste of Principale Etage' is te zien, dat bij deze maatverhouding werd uitgegaan van het interieur. De maateenheid is bij het gehele ontwerp steeds 4 voet geweest, want ook in de hoogte van het gebouw is die terug te vinden. De kelderverdieping mat tot de bovenzijde van de onderste cordonlijst 8 voet, de eerste étage tot de bovenzijde van de tweede cordonlijst 16 voet, en de tweede étage tot de bovenzijde van de daklijst 12 voet. Voor de voorgevel is dus een verhouding van 5 : 3 toegepast (breedte 60 voet, hoogte 36 voet).

Uitgaande van de drie vierkanten van 20 x 20 voet die samen de breedte van de gevel bepalen, is het middelste vierkant met vier voet versmald, twee voet aan beide zijden. Hiermee is de breedte van de risaliet op 16 voet bepaald. Voor de gang is dezelfde breedte van 16 voet aangehouden, waardoor voor de breedte van de kamers aan weerszijden van de gang 22 voet overbleef. Van een ruime trappenhal is afgezien, de trap is aan de rechterkant van de gang gestueerd. Dat zou kunnen samenhangen met het feit, dat het gebouw waarschijnlijk tevens als woning voor de gouverneur zou moeten dienen. Over de functies van de verschillende ruimtes staat op het blad niets aangegeven, terwijl van de kelderverdieping geen plattegrond werd getekend. In de kelder zullen behalve een keuken ook nog enige vertrekken voor bedienden gedacht zijn. De kamers op de hoofdverdieping kun-

nen bedoeld zijn als werkkamers voor de gouverneur en enkele klerken. Voor de in tweeën te delen grote zaal aan de achterzijde lijkt een functie als ontvangst- en feestzaal het meest waarschijnlijk. Het lijkt me aannemelijk, dat de kamers op de volgende verdieping als woning voor de gouverneur bedoeld waren.

Het ontwerp als geheel, en de erin toegepaste onderdelen, passen probleemloos in het oeuvre van Van der Hart. De horizontale verdeling van de gevel door middel van eenvoudige cordonlijsten paste hij vaker toe, bijvoorbeeld bij de Hersteld Evangelisch Lutherse Kerk in Amsterdam en bij het Haarlemse Hodshon-huis.¹⁶ Ook de simpele vensterlijsten komen bij diverse andere van zijn ontwerpen voor. Het ontwerp vertoont dan ook geen opvallende kenmerken of vernieuwingen in vergelijking met andere ontwerpen van Van der Hart.¹⁷ De eenvoud en statigheid die ook bij veel van zijn andere werken voorkomen, zijn bij dit ontwerp het meest kenmerkend. De gevel is eenvoudig en strak van opzet, maar nauwkeurig geproportioneerd. Het is een goed voorbeeld van de 'ordenarchitectuur zonder uitwendigheden, maar van een zekere verfijnde eenvoud of understatement', zoals Van Swigchem het formuleerde.¹⁸ Het soort van gebouw, de zetel van het gezag, komt in het werk van Van der Hart verder overigens niet voor. Helaas vermelden de notulen van de Raad der Amerikaanse Bezittingen niet in welke zin er 'gedelibereerd' werd over het plan van Abraham van der Hart. Graag zouden we nu bijvoorbeeld hebben geweten in hoeverre het ontwerp passend werd geacht voor het soort gebouw.

In vergelijking met ander werk uit ongeveer dezelfde periode, zoals het ontwerp voor het Huis Barnaart in Haarlem, waarvoor Van der Hart de eerste tekeningen in 1803 maakte valt de soberheid van het gouvernementengebouw eens te meer op.¹⁹ De rustica waarmee de kelder verdieping van het Huis Barnaart is behandeld, de vier ionische pilasters, de boogvormige frontons boven de voordeur en boven de flankerende vensters en de hoekblokken zijn elementen die de Haarlemse gevel een rijker aanzien geven, dat passend werd geacht voor een patriërs woning. De statige eenvoud van de gevel van het gouvernementengebouw in Demerary zal zeker bewust door Van der Hart zijn nagestreefd, waarschijnlijk vanuit de opvatting dat een dergelijke gevel de waardigheid van het gezag het beste tot uitdrukking kon brengen. Als het ontwerp niet gedateerd zou zijn, zou een vergissing in de datering niet onwaarschijnlijk zijn geweest. Al rond 1780 had Van der Hart in verschillende uitgevoerde ontwerpen varianten gemaakt van het thema van een eenvoudige bakstenen gevel met een iets naar voren springende middenrisaliet. Zo doet het ontwerp voor het gouvernementengebouw denken aan het huis Houdringe bij De Bilt uit 1779.²⁰ Bij Houdringe zijn meer accenten aangebracht, zoals de hoekblokken in de

voor- en achtergevel, het fronton aan de voorzijde, en de kleine frontons op de dakkapellen (afb. 2, 3). In de voorgevel is een verdeling in twee zônes aangebracht van de hoofdverdieping en de bovenverdieping door een cordonlijst, bij het gouvernementengebouw is ook tussen de hoofdverdieping en het souterrain nog een cordonlijst aangebracht. Daar heeft echter de voornaamste verdieping een accent gekregen door de hogere vensters.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat Van der Hart zich bij dit ontwerp heeft laten inspireren door voorbeelden in platenwerken, met name door het bekende 'Recueil elementaire d'architecture' van Jean-François de Neufforge. In het derde deel van dit werk komen diverse varianten voor van een 'Maison de Campagne', waarmee het ontwerp voor het gouvernementshuis een globale gelijkernis vertoont. Deze voorbeelden hebben voorgevels met vijf of zeven vensterassen. De verhoudingen die voor de hoogtes van de verdiepingen werden gekozen wijken af van die bij deze voorbeelden.²¹ Ook voor andere ontwerpen maakte Van der Hart kennelijk gebruik van dit plaatwerk, zoals voor diverse onderdelen van het Amsterdamse Maagdenhuis, terwijl ook het huis Houdringe herinnert aan diverse voorbeelden van De Neufforge.²²

Abraham van der Hart heeft zich bij het ontwerpen van het gouvernementshuis kennelijk niet beziggehouden met plaatselijke factoren. Een heet en vochtig klimaat als dat van Demerary stelt andere eisen aan een gebouw dan het Nederlandse klimaat. De luchtcirculatie in een gebouw is van groot belang om de ruimtes leefbaar te houden, evenals het weren van de zon. Met een over-

dekte galerij aan de gevel kan de zon op afstand gehouden worden en tegelijkertijd kan daarmee een schaduwrijke plek met wat verkoelende wind geschapen worden. Uit diverse ontwerpen voor gebouwen in Nederland blijkt dat Van der Hart wel degelijk geïnteresseerd was in aanpassingen van gebouwen aan 'moderne' eisen met betrekking tot bijvoorbeeld hygiëne.²³ Het gebouw zoals Van der Hart dat voor het gouvernement in de West-Indische kolonie ontwerp zou echter evengoed, misschien zelfs beter in Nederland denkbaar zijn geweest.

Variant

Van dit ontwerp bestaat nog een variant, die niet van de hand van Van der Hart zelf is (afb. 4). Op dit blad zijn eveneens een aanzicht van de voorgevel en een van een zijkant getekend, evenals twee plattegronden.²⁴ Het blad is niet gesigineerd of gedateerd, maar bevat een watermerk met het jaartal 1804. Het is dus getekend na het oorspronkelijke ontwerp. Een opmerking in de brief van Van der Hart uit 1806 kan enige opheldering verschaffen. Hij schreef dat hij de vrijheid nam zich 'bij deze pro mem. (waar mede de Archit. Ziesenis zich wel heeft willen chargeeren[]), aan de Edele Achtt Raad te vervoegen'. Voor het schrijven van een brief had hij Ziesenis natuurlijk niet nodig, maar wel is denkbaar dat Ziesenis op verzoek van Van der Hart een nieuwe tekening van het gebouw maakte, om het de Raad weer in herinnering te brengen. Barthold Willem Hendrik Ziesenis (1762-1820) werd in 1797 assistent van Van der Hart bij de gemeente Amsterdam en werkte aan di-

Afb. 4. Abraham van der Hart en B. W. H. Ziesenis (hier toegeschreven), ontwerp voor een gouvernementengebouw in Demerary, circa 1804 (foto: Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage).

verse projecten van Van der Hart mee.²⁵ De tekeningen op dit blad zijn minder fraai en ook minder nauwkeurig uitgevoerd dan die van het oorspronkelijke ontwerp uit 1802. Opmerkelijk is vooral dat de plattegrond vrijwel vierkant is, waardoor de voorgevel van het gebouw ook uit zeven vensterassen bestaat. Misschien kan hierin opnieuw de invloed van de voorbeelden van De Neufforge worden herkend, die voor landhuizen varianten gaf met vijf, maar ook met zeven vensterassen. Voor de oostelijke zijde van het gebouw, de achterzijde, waren in elke verdieping acht vensters voorzien. De omljstingen van de deur en de vensters zijn niet geheel hetzelfde als op de eerdere tekeningen. Bij de aanzichten van de gevels zijn de dakkapellen van de andere gevels achterwege gebleven. De middenrisaliet is even breed als in het oorspronkelijke ontwerp, waardoor de ingangspartij wat gering lijkt ten opzichte van de beide geveldelen aan weerszijden. Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat deze tekeningen als variant op het eerste ontwerp bedoeld zijn geweest, in de brief wordt daarvan ook geen melding gemaakt. Het komt mij begrijpelijker voor, dat Van der Hart geen eigen copieën van de oorspronkelijke tekeningen bewaard had, maar slechts enkele aantekeningen en mogelijk schetsen van onderdelen tot zijn beschikking had. Aan de hand hiervan tekende Ziezenis het gebouw opnieuw, maar kwam uiteindelijk met een afwijkend ontwerp. Het is er tenslotte niet van gekomen, want het ontwerp is nooit uitgevoerd. In de stukken van de 'Raad der Amerikaansche Coloniën en bezittingen' wordt met geen woord meer gerept over het ontwerp. Of Van der Hart ooit een 'billijke voldoening' heeft mogen ontvangen voor het ontwerp is niet bekend. Al spoedig was er geen reden meer, noch de mogelijkheid om het plan tot uitvoering te brengen, aangezien Demerary/Essequibo eind september 1803 definitief in Britse handen overging. Het was dan ook een ander gouvernementsgebouw dan dat van Van der Hart dat enkele jaren later werd beschreven als 'small and inconvenient for the representative of majesty', maar in goede staat en elegant.²⁶

Noten

Met dank aan C.A. van Swigchem voor zijn enthousiaste steun bij het onderzoek.

- 1 Het hier besproken ontwerp van Abraham van der Hart is niet zijn enige ontwerp geweest voor een gebouw in West-Indië. Over de plannen voor bouwwerken en over de bouw van het stadje Nieuw Amsterdam in de kolonie Berbice in de periode 1764-circa 1800, waarvoor Van der Hart enige ontwerpen leverde, bereid ik een uitvoeriger publicatie voor.
- 2 Het meest bruikbare overzicht over de geschiedenis van deze kolonies is nog steeds: P.M. Netscher, *Geschiedenis van de koloniën Essequibo, Demerary en Berbice, van de vestiging der Nederlanders aldaar tot op onze tijd*, 's-Gravenhage 1888.
- 3 Zie: Netscher 1888 (n.2), p. 282.

- 4 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief (ARA), 2e afd., arch. Raad der Amerikaanse Bezittingen 1801-1806, inv. nr. 44, pp. 71-88 (Bijlagen bij de notulen, instructie aan Bloijs van Treslong); Netscher 1888 (n.2), pp. 282-283.
- 5 Zie Netscher 1888 (n.2), pp. 282-283.
- 6 ARA, 2e afd., Raad der Amerikaanse Bezittingen 1801-1806, inv. nr. 25, p. 456.
- 7 ARA, 2e afd., Raad der Amerikaanse Bezittingen 1801-1806, inv. nr. 27, p. 29.
- 8 ARA, 2e afd., Raad der Amerikaanse Bezittingen 1801-1806, inv. nr. 168 i.
- 9 Anthony Meertens (1753-1815) trouwde in 1780 in Demerary, waar ook zijn vier kinderen geboren werden. Hij was onder meer gezworen klerk (1777) en fiscaal bij het gouvernement van Demerary, voor hij gouverneur-generaal werd. Vgl. *Nederland's Patriciaat* dl. 17, 1927, p. 240; J.A. Schiltkamp, *De geschiedenis van het notariaat in het octrooigebied van de West-Indische compagnie* (diss. Amsterdam), 's-Gravenhage 1964, p. 328.
- 10 Dit blijkt uit het rapport over de jaren 1802-1804 van de bevelhebber van het eskader, Willem Otto Bloijs van Treslong. Zie: ARA, 2e afd., arch. Raad der Amerikaanse Bezittingen 1801-1806, inv. nr. 46 (bijlagen bij de notulen van de Raad), pp. 117-118.
- 11 ARA, 2e afd., Raad der Amerikaanse Bezittingen 1801-1806, inv. nr. 170 (Journalen van Demerary 24 november 1802 tot 19 september 1803), onder woensdag 22 december 1802. Thomas Cuming was eigenaar van plantage La Bourgade, die uitgroeide tot een voorstadje met enkele straten, direct ten noorden van Stabroek. Het stadje werd aanvankelijk niet tot Stabroek gerekend, maar met andere voorstadjes, zoals Werk-en-Rust en New Town, groeide het aan Stabroek vast en ook tegenwoordig is Cummingsburgh een wijk van Georgetown. Vgl. James Rodway, *History of British Guyana, from the year 1668 to the present time*, dl.2, Georgetown (Demerara) 1893, pp. 150-151; dl.3, Georgetown (Demerara) 1894, pp. 237-242.
- 12 Henry Bolingbroke, *A voyage to the Demerara, containing a statistical account of the settlements there, and of those of the Essequibo, the Berbice, and other contiguous rivers of Guyana*, Londen (1807), p. 283; Rodway 1893 (n.11), p. 159.
- 13 ARA, 2e afd., part. arch. Gülcher nr. 34, inv. nr. 2, 'Journaal van een Reis door de Hollandsche West Indien 1793' door Pieter Constantijn Groen, no. 3, pp. 10-11. Met dank aan dr. Silvia Kouwenberg, die mij op dit journaal opmerkzaam maakte.
- 14 Zie: Rodway (n.11), dl. 1, Georgetown (Demerara) 1891, p. 306.
- 15 Het blad is aanwezig in ARA, afd. kaarten, inv. nr. VEL 1564-10.
- 16 Vgl. C.A. van Swigchem, *Abraham van der Hart 1747-1820, Architect-Stadsbouwmeester van Amsterdam*, Amsterdam 1965, pp. 196-203, 212-216.
- 17 Zie Van Swigchem 1965 (n.16), pp. 96-97.
- 18 Van Swigchem 1965 (n.16), p. 88.
- 19 Zie Van Swigchem 1965 (n.16), pp. 239-242, 249-250.
- 20 Van Swigchem 1965 (n.16), pp. 296-297; R. Meischke, *Amsterdam. Het R.C. Maagdenhuis, het huizenbezit van deze instelling en het St. Elisabeth-gesticht*, 's-Gravenhage 1980 (= De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. De provincie Noordholland. De gemeente Amsterdam, dl. 2), pp. 101-102.
- 21 Zie: J.F. de Neufforge, *Recueil élémentaire d'architecture contenant plusieurs études des ordres d'architecture d'après l'opinion des an-*

ciens et le sentiment des modernes, facsimile Farnborough 1967 (oorspr. ed. Parijs 1757-1768), pl. 187-192.

- 22 Voor het Maagdenhuis vgl. Meischke 1980 (n.20), p. 77, 80, 84, 130, 157; m.b.t. het huis Houdringe zie daar p. 102.
- 23 Vgl. hierover Van Swigchem 1965 (n.16), pp. 68-74.
- 24 ARA, afd. kaarten, inv. nr. VEL 1564-12.
- 25 Vgl. Van Swigchem 1965 (n.16), p. 11, 119.
- 26 T. St. Clair, *A Soldier's Sojourn in British Guyana, 1806-1808*, herdruk (Georgetown 1947), p. 14, geciteerd bij: Alvin Thompson, *Dutch society in Guyana in the eighteenth century, in: The journal of Caribbean history* 20 (1986), p. 178.